УДК 331.522.4

Міщук Г. Ю., к.е.н., доцент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Досліджено вплив факторів «праця», «капітал» та інноваційних чинників на результати суспільного виробництва в Україні та Європейському Союзі. Проаналізовано структурну збалансованість основного капіталу та якості праці, а також фінансове забезпечення інноваційного розвитку.

Исследовано влияние факторов «труд», «капитал» и инновационных факторов на результаты общественного производства в Украине и Европейском Союзе. Проанализирована структурная сбалансированность основного капитала и качества труда, а также финансовое обеспечение инновационного развития.

An influence of factors “labor”, “capital” and innovation factors on society manufacturing results is investigated. The structural balance of capital and labor quality and financial maintenance of innovation development are analyzed.

Інноваційний розвиток належить до стратегічних пріоритетів в Україні. На його важливості акцентується увага в обґрунтуванні багатьох державних програм, а моніторинг результатів з 2009 року проводиться за європейською методологією, що дозволяє порівнювати результати та виявляти фактори зростання ефективності його впливу на економіку. Водночас здобутки України в інноваційних процесах залишаються недостатніми, свідченням чого може бути збереження низької конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках, невисокі загальні показники добробуту населення та темпи економічного зростання.

Відтак дослідження проблем фінансового забезпечення інноваційного розвитку, що є однією з передумов структурної збалансованості та ефективності використання виробничих ресурсів, є актуальними в Україні.

Впродовж останніх років відомою проблемою є суттєве старіння матеріально-технічної бази підприємств. Зокрема, знос основних засобів з 2006 року поступово збільшився з 51 до 60 % [1, С. 94], а введення в експлуатацію нових здійснюється дуже повільними темпами. Водночас проблема зайнятості та оплати праці не втрачає своєї актуальності. В кризові періоди конфліктність між основними факторами виробництва тільки посилилась.

При тому, що фінансове забезпечення розвитку праці та капіталу постійно привертають увагу, а інновації в цій сфері відслідковуються на найвищому рівні, в тому числі в процесі відбору пріоритетних національних проектів розвитку, але структурна збалансованість поки що не підлягає суспільному моніторингу. Відповідну оцінку можна здійснити з використанням теорій економічного зростання та розроблених на їх основі виробничих функцій.

Зокрема, на основі відомої прирістної модифікації функції Кобба-Дугласа можливим є визначення при інших відомих значеннях показника впливу на обсяги виробництва якісних чинників, до яких можна віднести інновації різного типу – техніко-технологічні, маркетингові, управлінські:

$$p_t = \alpha_t k_t + \beta_t l_t + r_t, \qquad (1)$$

де p_t – приріст валового внутрішнього продукту (P) в *t*-му році; k_t – приріст виробничого капіталу (K); l_t – приріст чисельності зайнятих (L); α_t, β_t – частка у валових доходах валових заощаджень та валового споживання відповідно; r_t – фактор прогресу у використанні виробничих ресурсів (в тому числі, ефективності інновацій).

Звідси $r_t = p_t - (\alpha_t k_t + \beta_t l_t)$ (2)

За наведеними формулами можна на основі статистичних даних [1, С. 36, С. 354] визначити необхідні показники (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка фактичних та розрахункових макроекономічних показників України у 2006 – 2010 рр.

рік	фактичні показники			приріст, % до попереднього року			α	r
	P, млн.грн.	*K*, млн.грн.	*L*, тис.осіб	p_t	k_t	l_t		
2006	544153	133874	20730,4	-	-	-	0,246	-
2007	720731	198348	20904,7	32,450	48,160	0,841	0,275	18,596
2008	948056	250158	20972,3	31,541	26,121	0,323	0,264	24,407
2009	913345	167644	20191,5	-3,661	-32,985	-3,723	0,183	5,417
2010	1094607	208288	20266,0	19,846	24,244	0,369	0,190	14,941
в середньому за 2006 – 2010 рр.				**20,044**	**16,385**	**-0,547**	**0,228**	**16,731**

В Європейському Союзі вплив факторів у суспільний розвиток наведено в таблиці 2 [2].

Таблиця 2

Динаміка фактичних та розрахункових макроекономічних показників Європейського Союзу у 2006 – 2010 рр.

рік	фактичні показники			приріст, % до попереднього року			α	r
	P, млрд євро	K, млрд євро	L, тис. осіб	p_t	k_t	l_t		
2006	11 692,1	2407	214903,1	-	-	-	0,207	-
2007	12 390,0	2624	219047,9	5,969	8,985	1,929	0,212	2,545
2008	12 479,0	2618	221310,7	0,718	-0,208	1,033	0,211	-0,053
2009	11 770,0	2230	217447,5	-5,681	-14,810	-1,746	0,19	-1,454
2010	12 268,4	2265	216405,4	4,234	1,551	-0,479	0,186	4,336
в середньому за 2006 – 2010 рр.				**1,310**	**-1,121**	**0,184**	**0,200**	**1,386**

У відносному вираженні в Україні з 20 % середньорічного приросту ВВП 16,7 % було досягнуто з використанням якісних чинників, в Європейському Союзі щорічно переважаючий внесок у економічне зростання (за винятком кризи 2008 – 2009 років) забезпечується інноваційними чинниками. При цьому внесок чинника нагромадження виробничого капіталу (αk) у зростання ВВП у ЄС значно поступається аналогічному показнику в Україні.

Водночас за такого значення неспівставними з середньоєвропейськими значеннями залишаються основні макроекономічні індикатори суспільного розвитку – ВВП на душу населення та продуктивність праці зайнятого населення.

Відтак можна зробити висновки, що в Україні накопичується переважно основний капітал застарілого зразка з низькими показниками продуктивності, а певний приріст суспільного продукту забезпечується переважно за рахунок якості управлінської праці, в тому числі за рахунок маркетингових та організаційних інновацій, а не використанням техніко-технологічних досягнень.

Те, що у співвідношенні виробничих факторів на сьогодні є диспропорції, що призводять до зменшення матеріально-технічної складової, можна підтвердити такими даним.

Загальновідомо, що зношеність основного капіталу в Україні є значною – до 60%, але збереження застарілого капіталу у складі виробничого потенціалу призводить до завищених оцінок технічної оснащеності праці (табл. 3). Як видно з наведених даних, фондоозброєність праці є досить високою та навіть має тенденцію до зростання, але якщо порівняти загальну вартість основного капіталу та введення в експлуатацію нових основних засобів, то очевидним є незначне та недостатнє заміщення фізично та морально зношених основних засобів, а показник озброєності зайнятого населення новим капіталом є дуже низьким, а тенденції – спадними (рис.1).

Таблиця 3

Показники якості та забезпеченості праці в Україні у 2006 – 2010 рр. (складено за даними [1; 4; 5; 6; 7; 8])

рік	основні засоби, млн грн		ступінь зносу основних засобів	зайняте населення, тис. ос.	частка працівників з вищою освітою, %	фондоозброєність праці, тис. грн/ос.	
	всього	нові				загальна	новими засобами
2006	1568890	82333	51,5	20 730,40	52	75,68	3,97
2007	2047364	127453	52,6	20 904,70	52,8	97,94	6,10
2008	3149627	149635	61,2	20 972,30	54,4	150,18	7,13
2009	3903714	111345	60,0	20 191,50	55,5	193,33	5,51
2010	6649000	122572	74,9	20 266,00	56,6	328,09	6,05

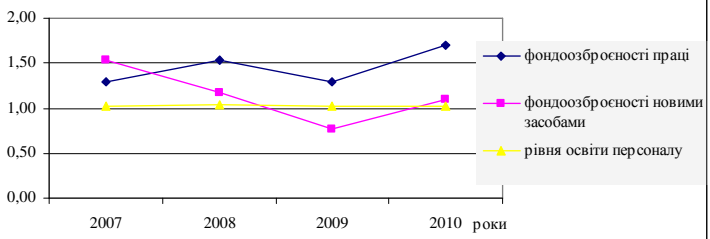

Рис.1. Динаміка темпів зростання освіченості персоналу та фондоозброєності праці

Виявлені закономірності означають, що на даному етапі відтворення продуктивних сил в Україні кращими показниками характеризується якість праці, а не капіталу. Зокрема, рівень освіченості працівників, тільки за часткою персоналу з вищою освітою, залишається досить високим та має щорічну позитивну динаміку. Отже, на сьогодні можна констатувати, що технічний рівень виробництва відстає від якісного рівня підготовки персоналу, а тому першочерговими мають бути стратегії технічного удосконалення виробництва, зокрема із стимулюванням впровадження технічних та технологічних інновацій.

Те, що інноваційний шлях розвитку є основним способом нарощення виробничих потужностей та ефективного їх використання підтверджується і теоретичними дослідженнями, і практикою управління капіталом в розвинених країнах. В Україні також за офіційними статистичними даними інновації щорічно впроваджують все більше підприємців.

Підтвердженням цього можуть бути результати обстеження інноваційної активності підприємств в Україні. Так, порівняно з 2008 роком у 2010 році збільшилася частка інноваційно активних підприємств – з 18% до 21% відповідно. Але частка підприємств, що займалися технологічними інноваціями зменшилась до 9,8% (порівняно з 11,6% у 2008 р.). Натомість підвищилась

активність підприємств у маркетингових та організаційних інноваціях – на 2% за кожним видом [3, С. 2].

Такі результати підтверджують виявлену попередньо залежність вищого внеску у суспільний розвиток якості управлінської праці, порівняно з впливом екстенсивних чинників – накопиченого основного капіталу та фактора «праця».

Разом з тим, основними стримуючими чинниками інноваційної активності підприємств за результатами обстеження виявились вартісні: відсутність власних коштів та фінансування за межами підприємства, а також занадто високі витрати на інноваційну діяльність. Такі фактори були на першому місці за вагомістю і для інноваційно активних підприємств, і для тих, що не займаються інноваціями, значно поступаючись іншим, зокрема, інформаційним та ринковим [3, С. 6-7]. Причина високих витрат на інновації та проблема їх фінансування власними коштами відзначена набагато вагомішою для неінноваційних підприємств.

Для порівняння державних стратегій підтримки інноваційної активності можна навести структуру фінансування цієї діяльності в Україні та Європейському Союзі.

Зокрема, в цілях розвитку науки та технологій в країнах Євросоюзу щорічно витрачається в середньому 1,82 – 1,87% ВВП, що дещо нижче порівняно з США та Японією – близько 2,7% та 3,4% відповідно [2, p.588]. Водночас окремі європейські країни спрямовують на розвиток науки та технологій більшу частку ВВП, порівняно з країнами-лідерами – у Фінляндії та Швеції у 2007 році цей показник становив 3,47% та 3,60% відповідно. Для порівняння: в Україні з 2000 року частка обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП мала тенденцію до зниження і в останні роки не досягала навіть 1%. При цьому обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт за рахунок коштів державного бюджету в 2009 році становив 3398,6 млн.грн., або 0,37% ВВП – розраховано за даними [1, С. 30, С. 323].

Щодо джерел фінансування наукових розробок та досліджень, то в розвинених країнах переважає фінансування з коштів підприємств – понад 55,4% всіх коштів на дослідження та розробки в середньому в Євросоюзі, 66,4% – у США та 77,1% – у Японії [2, С. 590]. Водночас суттєвою залишається частка фінансування науково-дослідницької діяльності за рахунок коштів державного бюджету (government expenditures), причому наявна закономірність до переважання такої частки фінансування у менше розвинених (порівняно з лідерами) країнах – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Угорщина. Враховуючи, що економічні показники розвитку цих країн також є нижчими, активна державна підтримка інноваційної діяльності може бути доказом того, що на державному рівні в країнах-учасницях визнано важливість інноваційної діяльності у досягненні та підтримці європейських стандартів економічного розвитку.

В Україні структура фінансування наукових та науково-технічних робіт схожа до європейської за високою часткою державної участі. Але щодо розробки та впровадження інновацій промисловими підприємствами, де найбільше зосереджено капіталомістких проектів, що належать до «продуктових», чи «процесових» інновацій, переважна частка витрат припадала на власні кошти підприємств. Така тенденція зберігається впродовж останніх років, а співвідношення власних коштів підприємств та державних видатків на такі цілі було досить показовим: у 2010 році – 59,3% та 1,1% відповідно, дефіцит власних коштів на такі проекти можна виявити у кредитній складовій фінансування – 7,8% загального обсягу. Певним позитивом є залучення до інноваційного розвитку в Україні коштів іноземних інвесторів, що складає 30% загальних витрат на інновації [9, С. 250].

Непослідовність та невизначеність державної стратегії інноваційного розвитку можна виявити також в організаційному забезпеченні. На сьогодні основні функції забезпечення інновацій покладені на Міністерство освіти та науки, молоді і спорту України. Окремі державні органи (Державне агентство України з інвестицій та розвитку, Державна інноваційна фінансово-кредитна установа) та регіональні органи влади, зокрема управління економіки державних адміністрацій розробляють проекти та програми інноваційного розвитку з врахуванням проблем та пріоритетів розвитку регіонів, але без цілісної державної політики у цій сфері.

Враховуючи виявлені проблеми фінансування інноваційного розвитку в Україні, необхідними є подальші дослідження пріоритетів та формування державної стратегії інноваційного розвитку. Особливу увагу в ній варто приділити прискореному оновленню виробничого капіталу, оскільки його зношеність та повільні темпи технічної модернізації виробництв не дозволяють реалізувати в повній мірі накопичений трудовий, в тому числі освітній, потенціал українського суспільства.

1. Статистичний щорічник України за 2010 р. – К. : Державна служба статистики України, ТОВ «Август Трейд», 2011. – 560 с. **2.** Eurostat Yearbook 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu **3.** Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2008–2010 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua **4.** Праця України 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua **5.** Праця України 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua **6.** Праця України 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua **7.** Праця України 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua **8.** Праця України 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua **9.** Наука та інноваційна діяльність в Україні у 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Рецензент: д.е.н., професор Лазаришина І. Д. (НУВГП)